

**ШКЛУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПРО ПОРАНЕНИХ РАДЯНСЬКИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ 1941-1945 РР.**

У статті розкрито роль населення України в організації шефства над госпіталями та наданні допомоги пораненим військовослужбовцям у 1941- 1945 рр.

Ключові слова: госпіталі, поранені воїни, військовослужбовці, шефська допомога.

Війна 1941 - 1945 рр. Радянського Союзу з нацистською Німеччиною була однією з найбільш кровопролитних в історії людства. Відбувалося масове знищення військовослужбовців та мирних жителів, багато з них терпіли нелюдські страждання через поранення. Військово-медична служба Червоної армії та органи охорони здоров'я взяли на себе відповідальність за врятування життів, організацію лікування і відновлення здоров'я поранених військовослужбовців.

Проте, на початковому етапі війни нечисленні військові лікувальні заклади прикордонних округів, які були розраховані на виконання звичайної лікувально-профілактичної роботи, лікувальні заклади органів охорони здоров'я неспроможні були приймати тисячі поранених воїнів, надавати їм допомогу, організувати евакуацію їх в тил. Медичні підрозділи були недостатньо укомплектовані кадрами, забезпечені технікою та майном. Медична служба не мала необхідної кількості польових медичних закладів, госпітальних баз, транспортних засобів, що суттєво позначилося на медичному забезпеченні військ. Тільки один Тернопільський військовий госпіталь, наприклад, розрахований на 200 ліжок, із 22 по 27 червня 1941 р. прийняв близько 5 тисяч поранених [1, с.5]. З огляду на це державний комітет оборони 7 липня 1941 р. прийняв рішення про додаткове розгортання 750 тисяч госпітальних ліжок [2, с. 244].

Війна, масштабні руйнування, людські страждання спровокували потужний рух громадян країни за надання допомоги фронту. Турбота про поранених була яскравим свідченням підтримки населенням воїнів діючої армії у їх нелегкій боротьбі з нацистськими загарбниками. Перш за все місцеві жителі долучалися до перевезення поранених у тиліві госпіталі. Для цього у прифронтових районах Рівненській області були створені дружини «червоних санітарок». Вивіз поранених із району бойових дій на підводах був організований в Угневському районі Львівської області [3, арк. 6]. Подібна робота проводилась і в інших прифронтових районах. У місцях транспортування поранених у тиліві госпіталі створювалися громадські пункти першої медичної допомоги, санітарні пости, де місцеві жителі доглядали постраждалих, організовували їх харчування.

Важливою формою допомоги пораненим воїнам було шефство над госпіталями промислових підприємств, колгоспів, громадських організацій, навчальних закладів та окремих громадян. Вони допомагали військово-санітарній службі та цивільним медичним органам в облаштуванні госпіталів та їх матеріальному забезпеченні, брали участь у донорському русі, зборі продуктів харчування, а також в організації культурно-освітньої роботи при госпіталях та дозволяли видужуючих бійців.

Поширенню руху сприяло створення комітетів допомоги пораненим. У жовтні 1941 р. був створений Всесоюзний, а 11 жовтня 1941 р. розпочав роботу республіканський комітет допомоги по обслуговуванню хворих і поранених бійців, командирів Червоної армії. Важливим завданням було сприяння у створенні госпітальної мережі та їх обладнанні. У Києві до 25 червня 1941 р. було розгорнуто 25 госпіталів, а через декілька тижнів їх кількість зросла до 70. Понад 7500 мешканок міста допомагали облаштовувати госпіталі, доглядати поранених бійців. Наприкінці липня 1941 р. у Київській міській конторі держбанку було відкрито спецрахунок бажаним внести кошти для лікування поранених бійців. Впродовж місяця на цей рахунок було перераховано біля одного мільйона карбованців [4, арк. 31, 32, 86].

У липні 1941 р. резервні госпіталі створювалися в усіх областях України. У перші місяці війни на території республіки було створено 158 евакогоспіталів на 56200 ліжок, а до кінця 1941 р. госпітальна мережа була розширена ще на 87400 ліжок [5, с. 105]. В їх організації активну участь брали місцеві жителі. Так, молодь Золочівського району Харківської області взяли шефство над госпіталями району та провели в них ремонтні роботи, забезпечували інвентарем і продуктами харчування [6, арк. 40]. Звертаючись до жінок тилівих областей,

.....
газета «Правда» писала: «Ви багато робите для поранених бійців, але можна зробити ще більше. Мова йде не про епізодичне відвідування госпіталів, а про постійне шефство, про постійну буденну допомогу їм» [7].

Водночас на початковому етапі війни, потенційні можливості підприємств та організацій, місцевих жителів були використані недостатньо через швидке просування ворога, недостатню організацію цієї важливої справи та слабку поінформованість населення про потреби госпіталів.

Більш масштабно ця робота розгорнулася із початком звільнення території України від нацистів. У цей час значно зросла роль фронтових й армійських госпіталів. Якщо на початку 1942 р. у медичних закладах армій і фронтів було 35 відсотків усіх госпітальних ліжок, а 65 відсотків у тилових. То на початку 1944 р., навпаки, 65 відсотків ліжок було в госпіталях армій і фронтів, а 35 відсотків у тилових. Такі зміни відбувалися в результаті того, що легкопоранених бійців не транспортували у глибокий тил, а лікували у медичних закладах, які створювалися на щойно звільненій території. Це значно пришвидшувало їх повернення в ряди діючої армії після одужання.

У лютому 1943 р. була утворена урядова комісія сприяння госпіталям [8, арк. 3], а 14 березня 1943 р. відновила роботу Республіканська комісія допомоги пораненим, яку очолив Голова Президії Верховної Ради УРСР М.С.Гречуха [9, с. 159-160]. Важливим результатом роботи комісії було те, що за короткий період після звільнення Дніпропетровської області, наприклад, були підготовлені і передані приміщення для розгортання 24 госпіталів, у Сумській – 17, Житомирській – 27, Дрогобицькій – 7. У серпні 1944 р. у м. Львів була розгорнута госпітальна база № 92 і створено лікувальну мережу на 19600 ліжок. На промислових підприємствах, колгоспах, у навчальних закладах створювались шефські комісії, ініціативні групи, які сприяли розгортанню широкої шефської роботи в госпіталях. На початку 1945 р. шефську допомогу 38 госпіталям Львова надавали 188 підприємств і 31 навчальний заклад [10, арк. 19-23]. Робітники Львівського емальзаводу забезпечили евакогоспіталь №2688 посудом на 10 тисяч крб., ламповий завод встановив у палатах 8 репродукторів, робітники паровозоремонтного заводу для евакогоспіталю №3611 виготовили 50 відер, 25 тазів, зібрали 200 тарілок і мисок, біля 300 ножів і вилок та предметів індивідуального користування [11, арк. 5].

Значення всенародної допомоги госпіталям зростало в період розгортання великих стратегічних операцій та звільнення окупованих ворогом територій. У цей час кількість санітарних втрат Червоної армії була особливо великою, адже під час наступальних операцій доводилося долати відчайдушний опір гітлерівських військ. Але були й інші, невинуваті жертви. Сталінська система не тільки породила беззаконня. Вона відучила людей думати, привчила частину військових командирів бездумно виконувати накази і так само бездумно їх віддавати, щоб тільки не заперечувати волі Сталіна. Звідси й бездумні лобові атаки на німецькі укріплені позиції, на неподолану систему ворожого вогню, кровопролитні штурми багаточисельних «безіменних» висоток, тактична цінність яких була дріб'язковою. Були випадки, коли на вимогу Сталіна, взяття великих міст приурочувались до якоїсь знаменної дати (Київ – до 7 листопада, Берлін – до 1 травня). Не завжди вистачало часу для належної підготовки подібних наступальних операцій, що призводило до значних санітарних втрат.

За цих умов важливе значення мала діяльність Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця УРСР з підготовки медсестер, сандружинниць і санітарів для діючої армії й госпіталів. У роки війни в Україні при організаціях Червоного Хреста було підготовлено 30178 медсестер і 29140 сандружинниць, які рятували поранених на полі бою та доглядали їх в госпіталях [12, арк. 78-79]. На початку 1945 р. в Україні активно діяла 25891 первинна організація Товариства, що об'єднувала в своїх рядах 1321248 членів [13, арк. 1].

Члени червонохрестівських організацій зробили неоціненний вклад в обладнання госпіталів та медичних закладів. Коли, наприклад, у звільненій від ворога Одесі почали створювати евакогоспіталі, майно для них, а це 20 тисяч ліжок і більше 70 тисяч постільних речей, протягом кількох днів зібрали члени Товариства серед населення міста й області [14, с.83].

Завдяки активній участі населення вже у грудні 1944 р. на території України були створені та розпочали лікування постраждалих у боях з ворогом бійців 210 евакогоспіталів, а в

кінці війни їх кількість зросла до 262. У роботі по обслуговуванню госпіталів брали участь більше 57 тисяч чоловік [15, арк. 70].

Неоціненну допомогу в лікуванні поранених надавало населення шляхом участі в донорському русі. У роки війни були зроблені мільйони переливань крові, завдяки яким вдалося врятувати життя багатьом тисячам воїнів. Про значення донорського руху свідчить той факт, що в роки війни випадки смерті від втрати крові були поодиноким явищем і складала лише один відсоток. У квітні 1945 р. в Україні було 98251 донор, а всього в роки війни донорами були 350 тисяч мешканців республіки, які дали для врятування життя поранених бійців 108 тон крові [16, арк. 22].

Населення України брало участь у зборі продуктів харчування для поранених воїнів діючої армії. Часто через труднощі воєнного часу продовольчих фондів наркомату оборони не вистачало. У березні 1944 р. була складною ситуація і в евакогоспіталях Києва. Незадовільним було харчування поранених в евакогоспіталях №№ 1695, 1679, 1606 та деяких інших. На погану якість їжі скаржилися у листі Голові РНК УРСР, секретарю ЦК КП(б)У Хрущову М.С. поранені евакогоспітально №5534 червоноармієць Смірнов І.С. та старшина Карімов Г.Г. [17, арк. 30]. Подібні недоліки були виявлені у листопаді 1944 р. у ряді госпіталів Харківщини. На їх складах було недостатньо крупи та виявлені недоліки у забезпеченні основними продуктами: рослинним жиром, м'ясом, борошном, молоком, сиром. Лікувальні заклади області лише за вересень 1944 р. недоотримали 4239 кг м'яса, 1240 кг ковбасних виробів, 10320 риби, 63918 кг молока, 9179 кг сиру, 5399 кг сухофруктів [18, арк. 37].

Для покращення постачання поранених воїнів продуктами харчування важливе значення мало закріплення сільських районів за госпіталями. Розраховувались із державою по обов'язкових поставках, селяни додатково передавали продукти харчування у «Фонд здоров'я захисників Вітчизни». Координаторами цієї роботи були комітети допомоги пораненим. Неодноразово питання продовольчого забезпечення госпіталів обговорювалось на засіданні Київського обласного комітету допомоги пораненим. На одному із його засідань у 1944 р. розглядалося питання «Про організацію збору овочів та інших продуктів для потреб поранених бійців силами організацій Червоного Хреста». З допомогою червонохрестівців вдалося у цьому ж році зібрати і передати госпіталям Києва 1500 тон продуктів [19, с.54].

З подальшим просуванням фронту на захід у фонд здоров'я поранених воїнів надходили продукти харчування від населення шойно звільнених від нацистських загарбників регіонів України. Так, мешканці села М'яколовичі Ємільчинського району Житомирської області до середини 1944 р. передали підшефному госпіталю 4500 літрів молока та багато овочів і фруктів [20]. Жителі Волинського села Струмівка щоденно постачали в евакогоспіталь 1-го кавалерійського корпусу по 200-250 літрів молока. Колгоспники Янівського, Сокольніцького, Перемишлянського, Ширецького, Новояричевського, Яниковського і Жовновського районів Львівської області передали для організації додаткового харчування в госпіталях Львова 1800 кг курячого м'яса, 280 кролів, 1105 кг борошна, 10 тон картоплі, 8 тисяч яєць, 900 літрів молока, 1175 кг сиру, 280 кг сметани та багато інших продуктів [21, арк. 51].

В цілому, за окремими підрахунками, до грудня 1944 р. в Україні (без західних областей) тільки по лінії Республіканського комітету допомоги пораненим селяни і міські жителі безкоштовно передали госпіталям 35 тон хліба, 51 тону борошна, 81 тону крупи, 10 тон цукру та меду, 1318 тисяч штук яєць, 621 тону молока, 24 тони жирів, 33 тони м'яса, 880 тон картоплі, 769 тон овочів, а також біля 300 тисяч індивідуальних продовольчих подарунків [22, с.51].

Отже, рух за надання допомоги пораненим воїнам у роки Великої Вітчизняної війни свідчить про високий гуманізм населення України, що в складних умовах воєнного повсякдення надавало матеріальну допомогу госпіталям, доглядало поранених та організувало їх дозвілля. Це дозволило за роки війни вилікувати і повернути до діючої армії понад 7 мільйонів бійців і командирів [23, с. 245].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Здравоохранение в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945: Сб. док. и материалов. – М., 1977.
2. Советский тыл в Великой Отечественной войне. – Кн. 2. – М., 1974.
3. Державний архів Львівської області (далі: ДАЛО). – Ф.66. – Оп.1. – Спр.42.
4. Державний архів Київської області. – Ф. 4. – Оп. 2. – Спр.1.
5. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза. 1941-1945 гг. – Т.1. – К., 1975.

6. Державний архів Харківської області. – Ф.14. – Оп.1. – Спр. 165.
7. Забота о раненом бойце. – Правда. – 1942. – 10 лютого.
8. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 7. – Спр. 610.
9. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. Документы и материалы в трех томах. – Т.2. – К., 1985.
10. ДАЛО. – Ф.4. – Оп.1. – Спр.1.
11. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп. 3. – Спр. 1121.
12. ДАРФ. – Ф. 9501. – Оп 1. – Спр. 473.
13. ЦДАВО України. – Ф.4616. – Оп. 1. – Спр.7.
14. Коваль М. В. Товариство Червоного Хреста і Червоного Півмісяця УРСР – фронту і тилу (1941-1945 рр.) // Український історичний журнал. – 1975. – №4.
15. ДАРФ. – Ф.603. – Оп.1. – Спр.17.
16. ЦДАГО України. – Ф.Р.4616. – Оп.1. – Спр. 10.
17. ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп.7. – Спр.1089.
18. ДАРФ. – Ф.603. – Оп.1. – Спр.17.
19. Коваль М. В. Патріотичний рух трудящих України на допомогу пораненим воїнам у роки Великої Вітчизняної війни // Вісник Академії наук Української РСР. – 1974. – №8.
20. Нефедов. Шефство над госпіталями // Колективіст Ємільчинщини. – 1944. – 5 липня.
21. ДАЛО. – Ф.4. – Оп. 1. – Спр.27.
22. Коваль М.В. Все для перемоги. Подвиг трудящих України у Великій Вітчизняній війні 1941-1945. – К., 1970.
23. Сеницын А.М. Всенародная помощь фронту. – М., 1985.

Зинько Ю.А. ЗАБОТА НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ О РАНЕНЫХ СОВЕТСКИХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ 1941-1945 ГГ.

В статье раскрывается роль населения Украины в организации шефства над госпиталями и оказании помощи раненым военнослужащим в 1941- 1945 гг.

Ключевые слова: госпитали, раненные воины, военнослужащие, шефская помощь.

Zinko Y.A. HOW THE POPULATION OF UKRAINE TOOK CARE ABOUT THE WOUNDED SOLDIERS DURING GREAT PATRIOTIC WAR IN 1941-1945.

In the article the author opens up the role of Ukrainian inhabitants of of patronage about hospitals and give the help to wounded soldiers in 1941- 1945.

Keywords: hospitals, wounded soldiers, servicemen, patronage help.

УДК 94 (477+438)» 1944/1951»

Т.М. Пронь

ПОЧАТКИ МЕНТАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ У СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ, ПЕРЕСЕЛЕНИХ ІЗ ПОЛЬЩІ В ПІВДЕННІ ТА СХІДНІ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ В 1944-1946 РР.

Автор розглядає особливості психологічного сприйняття сільської дійсності повоєнного часу українцями, переселеними/депортованими з Польщі у 1944-1946 роках внаслідок повосного розмежування кордонів у південно-східні області України, що зумовило певні ментальні зрушення.

Ключові слова: менталітет, ментальність, ментальні зрушення, переселення, депортація, розмежування кордонів.

Переселення/депортація за етнічною ознакою понад півмільйона українців з Польщі в Україну у 1944-1946 рр. у зв'язку із встановленням нової лінії кордону СРСР/УРСР і ПНР залишило глибокий слід у психології українського народу, позначилося на ментальності. Академічний та суспільний інтерес до цієї, не представлені у радянській версії минулого, сторінки історії Другої світової війни та перших повоєнних років не спадає упродовж останніх десятиріч. Грунтовними працями в цій царині є монографії І. Біласа [1], О. Буцько [2], І. Козловського [3], В. Сергійчука [4], Ю. Сороки [5], І. Цепенди [6], археографічні тематичні видання Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України [7] та Служби безпеки України й Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП [8]. Окремі аспекти проблеми